

Keerpunt (9)

Het COV congresseert dit jaar. Congresseren, dat is hersenen en harten masseren. Over essentiële kwesties. Waar staan we? Wat moeten we doen? Wat wacht ons?

Over ontwikkelingen vandaag en morgen zou ik het nu al willen hebben. Want organisaties denken gemakkelijk: de wereld mag omslaan of vergaan, wij blijven altijd bestaan. Belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen zomaar veronachtzamen, zou lichtzinnig zijn. Neem de C-bewegingen. Wat is de betekenis daarvan in een pluralistische samenleving? Negende bijdrage in een reeks die wil aanzetten tot grondig en betrokken debat.

Het katholicisme in crisis

In 1857 schilderde de Franse kunstenaar Jean-François Millet zijn *Angelus*. Het schilderij toont een man en een vrouw op het veld. Ze hebben het werk onderbroken. Met gebogen hoofd, de pet in de handen en de handen gevouwen bidden ze, bij een mand met wat aardappelen, tegen de ondergaande zon. Het angelusklokje had hen daartoe vanuit de verte opgeroepen. Drie keer per dag luidde het om de mensen eraan te herinneren dat het tijd was voor gebed. Na de Tweede Wereldoorlog is deze gewoonte in onbruik geraakt.

Het schilderij geeft een treffend beeld van het leven van toen, ook in Vlaanderen, waarin het levensritme minder werd bepaald door het uurwerk dan door de kerkklokken.

In 1893, toen de eerste kringen van christelijke onderwijzers werden opgericht, was Vlaanderen vrij homogeen katholiek. Geloof en kerk waren een hoofdbestanddeel in het menselijk leven. Aan die tijd van het 'rijke roomse geloofsleven' is een einde gekomen. Steeds meer mensen keren de kerk de rug toe. Het wekelijks kerkbezoek is teruggelopen; in 1967 bedroeg het nog 43 %, nu - naargelang de bronnen - nog amper 4 tot 10 %. Het praktiserend geloven en de kerkelijke betrokkenheid zijn bijna tot nihil herleid. Het katholieke Vlaanderen met zijn welomschreven waarheid, die van grote betekenis en invloed is (geweest) voor de ouderen, bestaat niet meer.

Wat is christelijk?

Nu hoeft een groeiende onkerkelijkheid nog niet direct gelijkgesteld te worden met ongelof of ongodsdienstigheid. Maar toch. Katholieken van toen noemen zich nu christenen. Dat klinkt meer bij de tijd, minder gezagsgetrouw en getuigend van een meer persoonlijke spiritualiteit. Maar deze zelfverklaarde christenen hebben moeite met bepaalde facetten van het geloof. Is dat een uiting van een gewijzigde godsopvatting, waar-

in God meer een abstracte levenskracht of geest wordt? Alsof we allemaal een eigen God willen bedenken. Op weg naar het 'ietsisme', dat in wezen vrij vlug evolueert naar een 'nietsisme'. Het is echt niet zo dat het alleen gaat over minder roepingen en minder kerkgangers en een afbrokkelende geloofwaardigheid van de kerk. Al zijn er ook tekenen van hoop. Zoals de bijna één miljoen jongeren op de katholieke Wereldjongerendagen in Keulen in 2007. Of het ontstaan van nieuwe kerkgemeenschappen zoals het Sint-Egidiusgenootschap, dat zich wereldwijd inzet voor armen, daklozen, vreemdelingen en vluchtelingen en ijvert voor een dialoog tussen godsdiensten en culturen. Maar die tekenen van hoop kunnen niet verbergen dat de kerk vandaag in ademnood verkeert. Haar stem weerklinkt, ondanks de bezieling en de populariteit van haar hoogste leider, niet meer (zo sterk) in de boodschap van scholen, kranten en verenigingen. Hoe diep zit de crisis? Is alleen de structuur aangetast of spreekt ook de boodschap niet meer aan?

Toch blijven velen zich christen noemen. Toch blijven organisaties vasthouden aan hun christelijke identiteit. Waarom? Omdat het altijd zo geweest is of omdat men erin gelooft? Wat is er precies veranderd? Welke richting moeten wij uitgaan?

Levensbeschouwelijke diversiteit

Is het geloof dan toch dood? Is de mens niet meer religieus geïntereerd? Hebben ontzui-ling, individualisering en secularisering gezorgd voor een samenleving zonder levensbeschouwing? Hebben onverschilligheid en levensbeschouwelijke ongeletterdheid de plaats van geloof, religie en spiritualiteit ingenomen? Het kan niet worden ontkend dat op het vlak van levensbeschouwing verschuivingen hebben plaatsgevonden, en nog plaatsvinden. Levensbeschouwelijke muren zijn dunner geworden, maar levensbeschouwing

is niet verdwenen. Levensbeschouwing en religie spelen in veel publieke discussies meer dan ooit een belangrijke rol. Sla er maar eens een krant op na. Artikels over of in relatie tot levensbeschouwing en religie zijn veelvuldig aan de orde. Het gaat dan wel niet meer over één levensbeschouwing, het westerse christendom. Door globalisering en migraties is levensbeschouwelijke diversiteit een feit geworden. In dat divers levensbeschouwelijk landschap is de islam erg zichtbaar. En dat alles doet zich voor net op een moment dat pleidooien worden gehouden om levensbeschouwing uit de samenleving te bannen, om levensbeschouwing en religie terug te dringen tot de privésfeer en om de publieke ruimte alleen nog neutraal in te vullen. Welke positie kan een 'traditionele' christelijke organisatie innemen in een samenleving met een veelheid aan levensbeschouwingen?

Het middenveld in een pluralistische samenleving

Op basis van interviews met vertegenwoordigers maakte de vzw Motief een rapport over de rol van levensbeschouwing in middenveldorganisaties. In zijn reflectie op dat rapport formuleert ACW-pastor Jean-Paul Vermassen enkele gedachten bij de tendensen, kansen en moeilijkheden.

Tendensen

Het rapport bevestigt duidelijk de aanwezigheid van diverse culturen in Vlaanderen. De interacties tussen de verschillende culturen onderling en met de overheid brengen levensbeschouwing en religie op de voorgrond in het publieke domein. Het middenveld voelt die nieuwe werkelijkheid op zich afkomen. In de discussie over de multiculturele samenleving erkent het middenveld het recht op verschil en de ruimte voor pluralisme. De organisaties zelf zijn bereid de culturele en religieuze verscheidenheid in de samenleving en de eigen organisatie beter te integreren in de missie van hun organisatie. Tegelijk met de alertheid voor de dubbelzinnigheid van levensbeschouwingen en godsdiensten als katalysator van onverdraagzaamheid, blijkt dat in het middenveld het besef toeneemt dat levensbeschouwingen en godsdiensten ook bemiddelaars zijn van waarden en opvattingen die de sociale kwaliteit van de samenleving kunnen bevorderen. Levensbeschouwing in sociale inzet is terug in het middenveld, maar op een andere wijze dan vroeger. Overal is er sprake van intern pluralisme binnen de sociale organisaties en een interactief pluralisme in de samenleving. Toch werken de vroegere zuilen na; netwerking gebeurt nog steeds eerst met de aanverwante levens-

beschouwelijke groepen. De vroegere relatie tussen kerk en christelijke organisaties is heel anders geworden. De organisaties zijn autonoom. Vele christelijke sociale bewegingen bewaren ruimte voor het christelijke sociale denken en voor de C in hun naam. Maar allemaal nemen ze afstand van een te kerkelijke binding. Wat betekent die lossere band vandaag? Hoe zal en moet die evolueren in de toekomst? Welk maatschappelijk engagement moet en kan de kerk zelf aangaan vandaag?

Kansen

Het besef dat multiculturele leefcontexten breekbaar zijn, doet het middenveld alerter worden voor het belang van maatschappelijke en levensbeschouwelijke dialoog. Er blijkt een grote bereidheid tot ruimte voor levensbeschouwelijk verschil met het oog op een verdraagzame samenleving en maatschappelijke vrede. Middenveldorganisaties worden zich bewuster van het belang om het culturele, levensbeschouwelijke en religieuze verschil een plek te geven in de interculturele en interreligieuze dialoog. Men verlaat het cultuurrelativisme en men wil meer werk maken van het differentie- en alterniteitsdenken. In dat denken staat respect voor het anders zijn van de ander centraal. Tegelijk maakt het ethisch bewogen differentiedenken ruimte voor een kritisch-constructieve dialoog over culturele, levensbeschouwelijke en religieuze verschillen tussen mensen en culturen. Zoeken naar verbondenheid en gemeenschappelijkheid doorheen verschil, dat is de weg. De middenveldorganisaties staan ook positief tegenover interactief pluralisme in de publieke ruimte. Er moet meer ruimte komen voor levensbeschouwingen op het publieke domein. Actief pluralisme is de enige uitweg om uit conflicten te geraken. De overheid moet de optie voor een kleurloze publieke ruimte verlaten. Enkel aandacht voor procedures leidt tot een ethische leegte. Er is nood aan een inhoudelijke uitwisseling. Deze kan het regime van de democratische discussie verrijken. Een dergelijke discussie over waarden moet ook anders verlopen dan volgens het te simpele schema van meerderheid tegenover minderheid.

Moelijkheden

Er leven wel eens gevoeligheden tussen levensbeschouwingen en religies, onder andere het gevoel van ongelijke behandeling. Culturen en godsdiensten kunnen botsen. Het middenveld heeft een realistisch besef van de moeilijkheid om tot een echt en duurzaam pluralisme te komen in de samenleving. Tegelijk klaagt het middenveld het gebrek aan moed aan bij de overheid, media en maatschappelijke leiding. Ze moeten effectief werk maken van een interactief pluralisme. Maar tussen droom en werkelijkheid ligt een

lange weg vol hindernissen. En het middenveld zelf staat niet buiten de samenleving, waarin een segregatiedenken aanwezig blijft. Middenveldorganisaties slagen er ook zelf niet in om hun dromen over diversiteit om te zetten in een reële praktijk. Geleidelijk komen er afspraken en verbintenissen om de kaders ook effectief pluricultureel te maken. Maar oude muren zijn lastiger af te breken dan gedacht. Wat betekent een actief pluralistische dialoog in een organisatie die zich traditioneel binnen één levensbeschouwelijke bedding situeert? Sociale organisaties zijn zich bewust van het belang van hun maatschappelijke identiteit. Vele zijn bezig met de herziening en de herprofilering daarvan. Dat is niet eenvoudig. Er is onzekerheid en aarzeling. Hoe de rijkdom van traditie en herkenbaarheid bewaren met vernieuwing? Een laatste moeilijkheid waar middenveldorganisaties mee worstelen, is de onzekere relatie met de islam. Ook zij blijken moeilijk toegang te hebben tot moslims. Ook bij hen is de onzekerheid over de juiste betekenis van de islamgodsdienst groot. Voor veel sociale organisaties is die moeilijke relatie een stimulans om te investeren in een verbetering van deze relatie met de moslims en de moslimorganisaties. Daarmee geeft het middenveld een hoopvol signaal in een domein waarin veel laat vermoeden dat we nog voor moeilijke jaren staan.

Het middenveld is niet leeg

ACW-pastor Jean-Paul Vermassen klinkt belist. Het middenveld in Vlaanderen is niet leeg en zal het niet worden. Het steekt de leegte voorbij van de enge interpretatie van de moderne liberale democratie, die levensbeschouwing en religie wil verbannen uit de publieke ruimte. Voor de middenveldorganisaties mag er meer ruimte zijn voor de inbreng van culturen, levensbeschouwingen en godsdiensten in hun eigen midden, in de publieke discussie en in dialoog met de politiek. Interlevensbeschouwelijke en interreligieuze actie kunnen bijdragen in een verbetering van de kwaliteit van de democratische discussie en de rechtvaardigheid in de samenleving.

Het maatschappelijk middenveld steekt ook de leegte voorbij van het cultuurrelativisme, dat alle godsdiensten en levensbeschouwingen als even waar en even waarachtig beschouwt, alleen nog van betekenis voor het privéleven. Alle levensbeschouwingen en religies zijn niet even waar en even waardig. Het middenveld kiest de weg van effectief interactief pluralisme, de weg van verbondenheid in en met veelkleurig verschil.

In wezen heeft de zorg voor een ethische, levensbeschouwelijke en religieuze verscheidenheid in de samenleving te maken met de strijd van sociale organisaties tegenover het

markt- en beheersingsdenken. Het - wereldwijde - middenveld verzet zich tegen een repressieve markt en een totaliserend berekeningsdenken die overal de verscheidenheid van de culturele en de religieuze rijkdom dreigen weg te vegen. Het middenveld kiest voor de interculturele en de interlevensbeschouwelijke regenboog en niet voor de kleurloze economische monocultuur.

Een christelijke vakbond

Met de stelling dat de christelijke identiteit van een organisatie gefundeerd is op evangelische waarden, is meteen alles en tegelijk ook weinig gezegd. Het aanhalen van respect en solidariteit als illustratie van evangelische waarden gebeurt terecht en getuigt van een bekommernis om de waarde van elke persoon in zijn mens-zijn. Het getuigt van een bekommernis om alle mensen kansen op zelfontplooiing te geven en alle discriminatie te weren. Het getuigt van de zorg voor een verdelende rechtvaardigheid als basis voor een menswaardig leven voor iedereen. Maar respect en solidariteit zijn waarden die ook niet-christenen en niet-gelovigen kunnen onderschrijven. Een christelijke organisatie beschikt niet over het monopolie van deze waarden. Net daarom en omdat het geloof in God een individuele aangelegenheid is, is het meer aangewezen om de religieuze dimensie niet meer zo centraal te stellen. Dat is niet hetzelfde als het overboord gooien van het christelijk karakter. Een christelijke vakbond kan vasthouden aan de C. Omdat het christelijk geloof en het evangelie een extra motivering zijn om zich in te zetten voor waarden van respect, solidariteit en rechtvaardigheid. Omdat het christelijk karakter wortelt in een lange traditie waarvan we de waarden hebben geërfd. Omdat het christelijk verhaal blijft beantwoorden aan een nood in de huidige samenleving, die ideologieën en grote zingevingsystemen heeft zien verdwijnen. Een christelijke boodschap kan die zingeving bieden in een geseclariseerde en pluralistische samenleving. Een christelijke boodschap als bron om samen met andere vakbonden en bewegingen in wederzijds respect en solidaire actie die menselijke waarden waarvoor wij ijveren, te concretiseren.

Romain Maes ■
algemeen secretaris